

УДК 741.021.22(045)

ORCID 0000-0002-2685-0826

DOI:<https://doi.org/10.33838/naoma.27.2018.105-110>

Наталія Журавльова

старший викладач
кафедри рисунка НАОМА
NZhuravlova@i.ua

НАЧЕРК У НАВЧАЛЬНІЙ ПРОГРАМІ З РИСУНКА НАОМА: МЕТОДИЧНІ Й ТЕХНІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

***Анотація.** У статті обґрунтовано методичні засади викладання короткочасного рисунка, взаємозв'язок навчального і творчого аспектів, відмінності, переваги довготривалого рисунка і начерку. Розглянуто питання обов'язкового внесення змін і вдосконалення завдань для освітньої програми «Спецрисунок» на кафедрі рисунка НАОМА. Сформульовані вимоги до завдань з короткочасного рисунка.*

***Ключові слова:** короткочасний рисунок, спецрисунок, начерк, рисунок, засоби художнього вираження, графічні прийоми, художній образ.*

НАБРОСОК В УЧЕБНОЙ ПРОГРАММЕ ПО РИСУНКУ В НАИИА: МЕТОДИЧЕСКИЕ И ТЕХНИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ.

Наталья Журавлева

***Аннотация.** В статье обосновываются методические основы преподавания кратковременного рисунка, связь учебного и творческого аспектов, отличия, преимущества кратковременного рисунка и наброска, формулируется необходимость его обязательного введения в программу на кафедре рисунка НАИИА. Формируются требования к заданиям для кратковременного рисунка.*

***Ключевые слова:** кратковременный рисунок, набросок, рисунок, средства художественного выражения, графические приемы, художественный образ.*

SKETCH IN THE EDUCATIONAL PROGRAM FOR THE DRAWING OF THE NATIONAL ACADEMY OF VISUAL ARTS AND ARCHITECTURE: METHODOICAL AND TECHNICAL SPECIFICS.

Nataliia Zhuravlova

***Annotation.** The article reveals the methodical principles of teaching the short-term drawing, the relationship between educational and creative aspects, the differences between, and the advantages of a long-term drawing and a sketch, and also substantiates reasons of its compulsory introduction to the program at the Department of Drawing of the National Academy of Visual Arts and Architecture. It elucidates the problem of requirements and implementation of short-term drawing in the context of development students' ability to use graphic expressiveness and plastic characteristics of a drawing. Finally, it formulates the requirements to tasks for short-term drawings. The sketch is the most individual way of artistic thinking and includes an analysis of creative and psychological selection. Such qualities of a short-term drawing as freshness of the form, instant expression of a complex set of*

thoughts with the help of a concise graphical language, requires for its perception a certain professional approach, conscious, solid, error-free decision making process and has a right to exist along with independent exhibition works. Sketches help develop creative abilities, with the help of minimal concise tools: lines, tonal spots, strokes. In the short-term drawing there is a constant search for their own technical methods, style, system, content, themes, it is both creative and educational at the same time.

A coherent and distinct vision, the distribution of masses and spots, compositions of light and shadow, the solution of spatial composition remain important tasks of a sketch. That is, due to a sketch, a student forms their views on the choice of composition, foreshortening, identifies material and actual conception of an image. Similarly, the perception of a bulk form is experimentally proved that it can only be perceived by changing different sides. Getting a complete picture of an image from one point of view is impossible, that is, without sketches. In the process of working on drawings, one not only adjusts a figurative plan, but often changes all the conception of the artistic image. Therefore, all indications in a long-term drawing without sketches will be ineffective, if there is no figurative idea, and a short-term drawing should be entered into the educational process.

Key words: short-term drawing, sketch, drawing, means of artistic expression, graphic techniques, artistic image.

Постановка проблеми. У статті висвітлюється проблема вимог та впровадження завдань з короткочасного рисунка з метою розвитку у студентів умінь використовувати засоби графічної виразності та пластичні характеристики рисунка.

Актуальність дослідження. Як засвідчує викладацька сьогоденна практика, актуальною є потреба формування й розробки завдань з короткочасного рисунка для освітньої програми «Спецрисунок», відповідно до сучасних проблем художньої освіти в НАОМА.

Зв'язок авторського доробку з важливими науковими та практичними завданнями. Авторська розробка передбачає вдосконалення й пошуки методичних і технічних особливостей короткочасного рисунка в освітній програмі «Спецрисунок».

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед останніх ґрунтовних навчальних посібників з висвітленої автором статті теми, слід назвати посібник «Начерки. Замальовки. Ескізи», де автор вводить читача у психологію малювання, розглядає навички і прийоми в роботі над начерком, пропонує приклади навчальних завдань, вправи і питання для закріплення теоретичного матеріалу студентами-дизайнерами.

У виданні О.М. Белянського «Короткочасний рисунок і майстер-клас» наочно проаналізована послідовність ведення короткочасного рисунка і вміщено теми з практичних вправ.

У посібнику Ю. В. Дворника «Жива вода рисунка» розглянуті проблеми методології, естетики й методики короткочасного рисунка та начерку. Роботу побудовано на аналізі творчості видатних ри-

сувальників і робіт студентів ЛНАМ, проілюстровано творами автора.

Методичні вказівки О.М. Дубиніної «Види і техніка начерку» рекомендовані для самостійної роботи студентів спеціальності «Архітектура». Автор висвітлює способи виконання начерку та розглядає різні об'єкти зображення й роботу різними матеріалами.

У публікації І. В. Макушиної «Начерк як засіб оволодіння мистецтвом рисунка» йдеться про розвиток методики оволодіння мистецтвом рисунка за допомогою короткочасних замальовок. Проте автор наводить приклади та схеми будови людини, тварин, рослин саме як для замальовок і допоміжний матеріал до довготривалого рисунка для цілісного бачення; начерк не розглядається як самостійний творчий короткочасний рисунок. У названій публікації йдеться про відсутність методичної послідовності у навчанні начеркам, тому й постає потреба вдосконалення освітньої програми і пошуків методичних і технічних особливостей короткочасного рисунка.

У науковій статті Л. О. Кулініч «Короткочасний рисунок у фаховій підготовці майбутніх вчителів образотворчого рисунка» висвітлено умови успішного формування графічних навичок і вмінь, що є вагомим складовою фахового зростання майбутніх художників-педагогів.

Як бачимо, жоден з авторів недостатньо розкрив тему образних та формальних складових короткочасного рисунка, або начерку як самостійного виду, а тому актуальним є дане авторське дослідження.

Значення невіршених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. У згадуваних дослідженнях і методичних розробках висвітлюються техніка і психологія художнього мислення, естетичні й історичні аспекти проблем у методології ведення короткочасного рисунка або начерку для самостійної роботи у деяких спеціалізаціях. Проте проблеми вимог і завдань, та питання щодо короткочасного рисунка як обов'язкової складової сучасної освітньої програми для художників, висвітлюються недостатньо, а тому й досі залишаються актуальними.

Новизна наукового дослідження. У наукових джерелах описано та проаналізовано методичні розробки впровадження завдань для освітньої програми «Спецрисунок», які розроблені з метою покращення та вдосконалення вмінь студентів. Так, особливу увагу приділено кольору як специфічному виражальному засобу в короткочасному рисунку. Також вирішується питання щодо формальних композиційних засобів у начерку, зокрема таких, як ритм, рух. Начерк розглядається як симбіоз образних та формальних складових, а також як самостійний вид рисунка.

Методологічне або загальнонаукове значення авторських розробок. Робота може бути використана як науковцями, які вивчають теоретичні та методичні засади художньої освіти, так і студентами та викладачами в межах дисципліни «Рисунок» для освітнього рівня бакалавр.

Виклад основного матеріалу. Начерк є найбільш індивідуальним способом художнього мислення та містить аналіз творчого і психологічного відбору. Такі властивості короткочасного рисунка, як свіжість форми, миттєве вираження складного комплексу думок за допомогою лаконічної графічної мови, вимагають для його сприйняття певного професійного підходу. Він передбачає усвідомлені, тверді, безпомилкові рішення у роботі. Тому постає питання про введення до навчальної програми начерку та вимог до завдань у контексті розвитку у студентів вміння використовувати засоби художньої виразності, їхні пластичні характеристики та якості. Начерк сприяє творчому пошукові, який виявляється у самостійності, оригінальності вирішень образотворчих завдань, індивідуальному підході, самостійному виборі образотворчих засобів, техніки, матеріалів і

методів роботи. У такий спосіб підвищується рівень композиційного мислення студента, що сприяє ефективній організації композиції.

Незважаючи на вагому роль довготривалого рисунка в системі навчання, він не може повністю охопити всі нюанси осягнення художнього бачення форми. Швидкий рисунок, зазвичай, більш виразний, емоційний, активний, динамічний, і в цьому його суттєва перевага над довготривалим рисунком.

Якщо виразність складає основний зміст сприйняття в повсякденному житті, то ще більшою мірою це характерно для бачення світу художником... Тому підготовка студентів-художників повинна полягати здебільшого в загостренні у них відчуття цих експресивних якостей та у навчанні їх дивитись на експресію як на основний критерій кожного дотику олівця, пензля чи різця. (Арнхейм 376)

У роботі над тривалим рисунком і начерком є своя специфіка, проте вони єдині, і відокремлювати їх не можна. В обох випадках виконуються вони від загального до конкретного, але в начерку підкреслюється головне, а деталі мають бути узагальненими – головними стають рух, динаміка та виразність.

Далеко не одразу за рисунком та начерком затвердилось право на самостійне життя в мистецтві, і знадобився певний час, щоб переконалися в їхній актуальності та естетичній цінності. Одним з перших майстрів, хто високо підняв мистецтво рисунка і начерку, був німецький художник епохи відродження А. Дюрер. Його рисунок яскраво характеризує німецьку графіку початку XVI століття.

Начерк – це не додаток до тривалого рисунка, це і є основний вид рисунка, вища точка майстерності. Він яскраво був представлений в педагогічній діяльності П. П. Чистякова, І. Ю. Рєпіна, Д. М. Кардовського.

Навчально-методичне значення начерків високо цінував Д. М. Кардовський. Головною особливістю його системи навчання рисунку були численні, щоденні п'ятнадцятихвилинні начерки з найрізноманітніших предметів різними матеріалами. Такі настанови в методиці були запозичені художником від його вчителя з приватної мюнхенської школи А. Ашбе, де важливими вважались «велика лінія» і «велика форма».

Пластичні й творчі завдання в короткочасному рисунку пропонувалися і багатьма українськими викладачами. Начерк було представлено у творчо-педагогічній методиці К.М. Єлеви (учня Михайла Бойчука). Навчав спочатку конструювати загальну пластичну схему предмета й шукати найпростіший модуль форми. В його рисунках спостерігаються точні пропорції та композиційне вирішення – все побудовано на органічному взаємозв'язку об'ємів. У методиці викладання графіка В. А. Ульянової, де після довготривалого рисунка студентам пропонувалося зробити рисунок – знак лінією, об'ємом і добирати різні матеріали до кожної постановки:

Ось натура, ось зроблений вами рисунок, а тепер треба виділити в ньому головну лінію, ритм, що характеризує цю природу. Тобто, виділити, побачити і зрозуміти з усієї постановки те, що можна назвати пластичною формулою. (Сільваши)

Нинішня глобалізація інформаційного сучасного художнього простору зумовлює появу нових художніх студій або груп, що створюють умови для художніх сесій або майстер-класів. Студенти починають шукати для себе найбільш актуальні й цікаві методи ведення творчого процесу. Наприклад, IZONE – креативне співтовариство, яке проводить багато художніх заходів, лекцій, воркшопів, де організовують художні сесії з натурницею DRINK & DRAW, які зародилися у Брукліні 2009 року. Започаткував такі сесії американський художник Адам Колісон. Перша половина сесії починається з швидких скетчів по 15, 30 секунд, 1, 5 та 10 хвилин; друга половина спокійніша – 20 хвилин на кожну постановку натурника.

Тож є підстави для вдосконалення та вивчення актуальних питань щодо змін у навчальному процесі та розробки завдань з короткочасного рисунка.

Основні завдання начерку: передача загальної форми, характеру матеріалу, фактури, об'єму, простору, руху, динаміки, виразності, експресії.

Головні переваги і відмінності довготривалого і короткочасного рисунка: тривалий навчальний рисунок з нерухомою моделлю, продовжується іноді 25–30 і більше годин, привчає до уважного аналізу і вивчення природи, що не тільки не сприяє розвитку вміння помічати характерне і виразне, а й послаблює гостроту сприйняття і активний інтерес до того, що зображується. Увага студента спрямовується на по-

шуки другорядних деталей і дрібниць, перетворюючи творчий процес на майже механічне копіювання.

Якщо оперувати виключно навчально-аналітичними поняттями в академічному рисунку, це означає обмежувати сприйняття тільки логічними завданнями, що недостатньо для виявлення образної суті. Це сміливо пише у своїй книзі «Мистецтво і візуальне сприйняття» відомий американський науковець з психології мистецтва Рудольф Арнхейм.

Старомодний, але ще не забутий спосіб навчання студентів малювання з моделі, при якому їм пропонується визначити точну довжину і напрям ліній контуру стосовно положення точок, мас. Інакше кажучи, учням пропонується сконцентрувати увагу на техніко-геометричних властивостях того, що вони бачать. У сучасному варіанті такий метод полягає у спонуканні молодих художників думати про модель чи про вільно створену композицію як про конфігурацію мас, планів, напрямлень. У цьому випадку інтерес зосереджено на техніко-геометричних властивостях (Арнхейм 376).

Але, навіть незважаючи на наявність задуму і вдало виконаних начерків, переконливого образу моделі на остаточному етапі малювання може не досягти через невміння цілісно сприймати об'єкт рисунка.

Формування образу в рисункові як довготривалому, так і короткочасному, можна скласти з декількох послідовних етапів:

- виявлення композиційного центру;
- формування замислу;
- виявлення основних контрастів у постановці;
- пошук нових зображувальних і виразних засобів;
- введення нових зображувальних засобів;
- введення нових прийомів роботи для досягнення необхідної виразності.

У начерку присутній постійний пошук своїх власних технічних методів, стилю, системи, теми, змісту. Начерк є і творчим, і навчальним водночас. Але, на жаль, він інколи сприймається студентами лише як пошуки композиції або як робочий замальовок перед довготривалим рисунком. Тоді ж у чому полягає різниця між замальовком і короткочасним рисунком? Замальовок частіше слугує допоміжним матеріалом до довготривалого рисунка, а начерк або короткочасний рисунок можуть бути самостійною графічною виставковою роботою.

У специфіці навчального і творчого рисунка є моменти, що протиставляють їх один одному, і моменти, що їх об'єднують. Наприклад, творчому рисунку навчати в буквальному розумінні слова не можна – він сам по собі є підсумком професійної підготовки художника. Навчальному ж рисунку навчати і можна, і потрібно. У цьому і полягає різниця рисунку навчального і рисунку творчого (Соловйов, Смірнов, та Алексєєва ІЗ). Творчий рисунок будується на основі набутих раніше навичок і знань, а в навчальному, користуючись допоміжними лініями, потрібно оволодіти знаннями, накопиченими століттями і досвідом майстрів, практично не експериментуючи.

Звертаючи на все вищевикладене, як практичне завдання можна запропонувати 15 хвилинні рисунки оголеної чоловічої або жіночої постаті у складному русі (матеріали за вибором, формат А-3). Основну увагу слід звернути на закономірність руху, пластичні характеристики, ритм. Ритм може бути заданий лініями, плямами світла й тіні або кольору, а рух підкреслений за допомогою напрямку ліній. Ритм і рух допомагають донести до глядача основний ідейний задум як засіб емоційної дії.

Друге пропоноване завдання: короточасні рисунки оголеної жіночої постаті у складному русі. Тут треба поєднати декілька контрастних кольорових матеріалів: маркери різної товщини або сангіну і вугілля. Формат А-3.

Вимоги до виконання: створити умовне контрастне зображення графічними засобами рисунка, передати його положення в просторі й сам простір, в якому воно перебуває, за допомогою декількох ліній, плям, а також визначити і підкреслити характерні особливості цієї форми, її пластику, рух, матеріал чи фактуру. Мета цього завдання: колір як ідейне вираження та нові творчі шляхи виразності. Досягти передачі простору комбінуванням контрастних кольорових товстих і тонших ліній та плям. Досягти максимуму виразності й довести рисунок майже до рівня знака мінімумом графічних рухів.

Третє пропоноване практичне завдання: корот-

кочасні рисунки оголеної жіночої або чоловічої постаті у складному русі з контрастним освітленням. Тривалість 20–30 хвилин. Матеріали: туш, пензель. Формат А-2.

Необхідність використання тональної плями як графічного засобу, що виникає при передачі освітленості об'єкта, підкресленні об'ємності, бажанні показати силу тону, а також фактуру. Сила і звучання тональної плями залежать від особливостей і техніки нанесення туші на папір. Мета завдання: необхідність використання тональної плями та лінії як графічних засобів.

Головні висновки. Короточасні рисунки, начерки мають право існувати поряд із самостійними роботами. Вони допомагають розвивати творчі здібності за допомогою мінімальних лаконічних засобів: лінії, тональної плями, штриха. Пропонуються практичні завдання для досягнення зазначених цілей.

Важливим завданням начерку залишається цілісне і виразне бачення, розподіл мас і плям, композиції світла й тіні, вирішення просторової композиції. Тобто, завдяки начеркові формуються погляди студента на вибір композиції, ракурсу, визначається матеріал і, власне, уявлення про образ. Це ж стосується і сприйняття об'ємної форми – експериментально доведено, що вона може сприйматися тільки шляхом зміни різних сторін. Отримати повне уявлення про образ з однієї точки споглядання, без начерків неможливо. У процесі роботи над рисунками не тільки вносяться корективи до образного задуму, але й часто змінюється цілісне уявлення про художній образ. Отже, всі вказівки щодо довготривалого рисунка без начерків будуть малоефективними, якщо відсутній образний задум.

Таким чином короточасний рисунок повинен бути невід'ємною частиною навчального процесу.

Перспективи використання результатів дослідження. Матеріали даної статті можуть бути використані викладачами та студентами для освоєння завдань з короточасного рисунка в межах дисципліни «Рисунок».

Цитовані праці

- Арнхейм, Рудольф. *Искусство и визуальное восприятие*. Москва: Прогресс, 1974. Печать.
- Белянський, О. М. *Короточасний рисунок і майстер-клас: Навч. посіб.* Луганськ: ЛДКІКМ, 2008. Друк.
- Дворник, Ю. В. *Жива вода рисунка*. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2009. Друк.

- Дубынина, О. М. Види и техника наброска: *Метод. указания*. Томск: Изд-во Том. гос. архит.-строит. ун-та, 2011. Печать.
- Наброски. *Зарисовки. Эскизы: Учеб. пособие*. Авт. Евтых С. Ш. Оренбург: ГОУОГУ, 2003. Печать.
- Кулінич, Л. О. «Короткочасний рисунок у фаховій підготовці майбутніх вчителів образотворчого рисунка». *Наукові записки*. Ред. кол.: В. В. Радул та ін. 141 II (2015): 67. Друк.
- Макушина, І. В. «Начерк як засіб оволодіння мистецтвом рисунка». *Наукові праці*: 176 188 (2012): 76–80. Друк.
- Соловйов, О. М., Смірнов, Г. Б., та Алексеєва, Є. С. *Навчальний рисунок*. Київ, 1956. Друк.
- Сильваши, Тиберий. «Странно было узнать, что она современник...». *Prostory*. Веб. 11 Черв. 2017. < <http://prostory.net.ua/ua/praktyka/193-stranno-bylo-uznat-chto-ona-sovremennik>>

References

- Arnkheym, Rudolf. *Iskusstvo i vizualnoye vospriyatiye*. Moskva: Progress. 1974. Pечат.
- Belianskyi, O. M. Korotkochasnyi rysunok i maister-klas: *Navch. posib*. Luhansk: LDKIKM, 2008. Druk.
- Dvornyk, Yu. V. Zhyva voda rysunka. Ternopil: *Navchalna knyha* – Bohdan, 2009. Druk.
- Dubynina, O. M. Vidy i tekhnika nabroska: *Metod. ukazaniia*. Tomsk: Izd-vo Tom. gos. arkhит.-stroit. un-ta. 2011. Pечат.
- Nabroski. Zarisovki. Eskizy: *Ucheb. posobiye*. Evtykh S.Sh. Orenburg: GOUOGU. 2003. Pечат.
- Kulynych, L. O. «Korotkochasnyi rysunok u fakhovii pidhotovtsi maibutnikh vchyteliv obrazotvorchoho rysunka.» *Naukovi zapysky*. Red. kol.: V. V. Radul 141 II (2015): 67 . Druk.
- Makushyna, I. V. «Nacherk yak zasib ovolodinnia mystetstvom rysunka.» *Naukovi pratsi: nauk.-metod. zhurn.* 176 188 (2012): 76–80. Druk.
- Solovyov, O. M. Smirnov, G. B. ta Aleksieieva, Ye. S. *Navchalnyi rysunok*. Kyiv. 1956. Druk.
- Silvashy, Tiberiy. «Stranno bylo uznat. chto ona sovremennik...». *prostory*. Veb. 11 Cherv. 2017 < <http://prostory.net.ua/ua/praktyka/193-stranno-bylo-uznat-chto-ona-sovremennik>>

Подано до редакції 20.03.2018

Рецензенти:

Чернявський К. В. – кандидат мистецтвознавства, доцент;

Тихонюк О. В. – кандидат мистецтвознавства, доцент.